

ВОЄННІ ЩОДЕННИКИ

ЖУРНАЛІСТИ НА ВІЙНІ

**ДОКУМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ,
ХРОНІКАЛЬНИЙ ЛІТОПИС, АНАЛІТИКА**

Харків
«ФОЛІО»
2022

Вступне слово від видавництва

Книга про журналістів на війні була задумана 2021 року й завершена та передана у видавництво наприкінці січня 2022-го — за місяць до віроломного, нічим не спровокованого нападу російських полчищ на Україну. Її матеріали присвячено участі наших журналістів у війні, яка почалася понад вісім років тому з Криму і Донбасу. Саме з тих трагічних для України подій, коли на очах усього цивілізованого світу російські загарбники окупували Кримський півострів і розв’язали війну на Донбасі, бере початок нинішня широкомасштабна російська агресія. Тоді агресор не отримав належної протидії світової спільноти, а Україна — належної політичної, економічної, оборонної підтримки, і нині українці змушені платити за це надзвичайно високу ціну.

Українські журналісти в епіцентрі цих трагічних подій виявляють зразки відваги, героїзму, істинного патріотизму і відданості своїм професійним обов’язкам і покликанню. Багато з них змінили журналістське перо на зброю, редакції — на військові окопи. Уже десятки з них полягли на полі бою або виконуючи редакційні завдання. І є не лише символіка, а й закономірність у тому, що у квітні 2022 року Рада Пулітцерівської премії — найпрестижнішої у світовій журналістиці — присудила цю високу відзнаку всім українським журналістам із формулюванням: «За відвагу і відданість правді».

Їхньому громадянському і професійному подвигу буде присвячена друга частина книги «Журналісти на війні», робота над якою розпочалася (принагідно просили б наших колег долучитися до її створення). А в цьому виданні, у першій частині вже підготовленої книги, ми подаємо ті матеріали, що були зібрані до початку нинішньої великої війни, у якій міфічною «денацифікацією» і «демілітаризацією» прикривається головна мета путінської росії — знищити Українську державу, перекреслити її європейський вибір і курс, повернути наш народ у минулі часи, в «стійло» російської імперії.

Увазі читачів і насамперед наших журналістів пропонуються статті, спогади, роздуми відомих в Україні авторів, зокрема військових журналістів, про початкову стадію російської агресії проти України, безпосередніми свідками, учасниками й літописцями якої вони були разом з іншими своїми колегами у 2014–2021 роках. Подаємо ці матеріали разом із передмовою до них голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України Олега Наливайка.

Передмова

Останнім часом в Україні вийшло багато книг про війну в Криму і на Донбасі. Сторінки цих книг стали цінними документами, журналістським і письменницьким літописом драматичних, а почасти й трагічних подій, які неждано-негадано випало пережити Україні в наші дні.

І ось ще одне видання. Читач напевне зауважить, що серед його авторів є й ті, що вже видали свої документальні свідчення про війну на Півдні та Сході України, які мали широкий суспільний резонанс. Приміром, Євгенія Подобна за книгу «Дівчата зрізають коси», а Станіслав Асеев за книгу «В ізоляції» були ушановані Національною премією України імені Тараса Шевченка. У цьому ж виданні вони, як і їхні колеги, долучились до спільної розповіді, підсумком якої стала різнопланова, приголомшлива панорама війни і її сумних наслідків.

З часів Другої світової наш народ не зазнавав нападів на свою землю. Та й уявити цього не міг. Збройні конфлікти час від часу виникали в різних куточках землі, але далеко від наших кордонів. Про них ми дізнавалися переважно з повідомлень засобів масової інформації, зокрема й вітчизняних. До речі, багато авторів цієї книги (скажімо, Роман Драпак, Олександр Клименко, Анатолій Стельмах, Андрій Цаплійко) періодично відряджали в гарячі точки планети — в Афганістан, Африку, на Балкани, Близький

Схід й інші — і передавали звіди оперативні журналістські звіти про ситуацію та перебіг подій у цих регіонах. Передавали не без ризику для свого життя. На фасаді Українського національного інформаційного агентства Укрінформ є меморіальна дошка Тарасові Процюку, якого від агентства «Рейтер» — його офіс розташовувався в «Укрінформі» — було відряджено в Ірак, де тривало збройне протистояння, і там, у Багдаді, загинув...

А от кореспондент агентства «Укрінформ» Олег Задоянчук загинув 4 вересня 2014 року на своїй землі, у рідній Україні, пішовши добровольцем її захищати. Фотокореспондент агентства Олена Худякова після двох із лишком років добровільної служби в розвідувальному батальйоні Збройних сил України з позивним «Мауглі», на щастя, повернулася живою й нині й далі несе свою журналістську вахту. У цій книзі ви прочитаєте її щемливу розповідь про побачене й пережите на війні та про своїх побратимів. Так само добровольцем пішов на війну («не міг дивитися на неї по телевізору») і повернувся в «Укрінформ» оглядач агентства Олександр Свинаренко — його спогади про бойове братство теж знайдете на сторінках книги.

І це тільки одне агентство, тільки один український мас-медійний ресурс, журналістів якого втягла у вир подій ця клята війна. Не десь далеко, а зовсім поруч, у рідній стороні. Наведу лише кілька рядків із репортажу відомого фотодокументаліста, оглядача газети «Голос України» Олександра Клименка:

Збираючись у відрядження на війну, ніяк не можу повірити, що їду не в Африку чи Югославію (як колись), а додому, на Схід нашої країни. Складно звикнути до думки, що мучить мою свідомість уже більше 20 років, після повернення з осадженого Сараєва: як люди можуть ходити в кафе, в кіно, спокійно розважатись, коли у двох годинах льоту зовсім інший світ — голодні діти, поніве-

чені оселі, смерті від куль снайперів. Тоді це було далеко, а нині — поруч...

Які непоправні, тяжкі жертви й втрати принесла на українські землі ця війна, скільки життів вона обірвала і людських доль покалічила... Починаючи з весни 2014 року в Криму. Не можна без хвилювання читати публікації кримських журналістів Анни Андрієвської, Миколи Семени, Володимира Притули, Муміне Салієвої, Андрія Клименка про те, яким був цей початок і чим обернулася окупація Криму. «Крим став прецедентом у сучасній світовій історії, — пише у своїй статті журналістка і правозахисниця Муміне Салієва. — У повоєнній Європі це той випадок, коли у мирний час одна держава насильно приєднала частину території іншої незалежної держави, порушивши тим самим усі чинні міжнародні та міжурядові угоди. Після того, як Росія встановила фактичний контроль над територією, це призвело до масштабних та систематичних правопорушень, ситуація за ці роки так посилилася, що колеги-правозахисники почали називати Крим півостровом страху».

Муміне Салієва, мати чотирьох дітей, дружина політв'язня Сейрана Салієва, якого російський суд безпідставно засудив на шістьнадцять років, ілюструє це прикладами важких моральних травм, завданих дітям. І не лише своєї сім'ї, а й сотням дітей, які ростуть без батьків, позбавлених волі.

Особливо зворушує розповідь про дітей громадянського журналіста, політв'язня Ремзі Бекірова. Його старший син живе мрією створити акаунти у соціальних мережах, щоб розповідати про батька і події в Криму, а шестилітня Софіє бере інтерв'ю у своєї мами, підносячи їй імпровізований мікрофон — скручений куточок ковдри, ставлячи їй зовсім недитячі запитання і стверджуючи, що коли виросте, то стане журналісткою, як тато.

Журналістка Євгенія Подобна, яка неодноразово вела телерепортажі із зони АТО/ООС, пише, що всі ці роки їй не дає спокою те, що не дотримала обіцянки, яку дала своїй бабусі перед відходом її у засвіти: *...бо у 2014 році на цю землю прийшли люди із сусідньої країни, які чомусь вирішили, що мають на неї право. Могили бабусі та дідуся опинились на окупованій території — неподалік Макіївки. Там жило щонайменше три покоління моїх предків. У 2015 році я їхала потягом «Київ — Костянтинівка». В ногах лежав бронезилет у чорному мішку для сміття. Я їхала наново знайомитися з Донбасом. Ті місця, де пройшло так багато місяців мого дитинства, тепер називали окупованою територією. Мене незабаром почнуть називати військовим кореспондентом.*

Військовими кореспондентами називають себе майже всі автори публікацій. І не тільки журналісти агентства «АрміяInform» і прикордонної служби, які отримали спеціальну освіту в Інституті Сухопутних військ Національного університету «Львівська політехніка», а й, так би мовити, цивільні журналісти, яких мобілізували воєнні дії на Донбасі. Не за примусом, а добровільно, за покликом серця й усвідомленням необхідності своєї журналістської місії, свого професійного обов'язку вони знову й знову їдуть на передову, де жорстоке, немилосердне протистояння з ворогом і де вирішується доля нашої Батьківщини.

Як і в матеріалах про війну, опублікованих на сторінках української періодики, переданих в теле- і радіофір, автори публікацій у цьому виданні використовують різні жанри — репортажі, щоденникові записи, хроніки, коментарі, есе, аналітику... І це в підсумку створює багатопланову картину війни, робить журналістську колективну розповідь правдивою, емоційною, переконливою. Поготів, що всі автори у своїх матеріалах покладаються не на виловлену з інтернету інформацію, а на побачене своїми очима,

пережите в гущавині подій, осмислене на основі власних спостережень і вражень.

Особливо виділяються в цих розповідях сюжети про захисників України, тих, хто віддав за неї, за нас із вами, своє життя чи виконує цю священну місію нині. Багато з них поїхали на фронт добровільно, з київського Майдану незалежності, з інших українських майданів, ставши в умовах 2014 року, коли організована армійська оборона тільки налагоджувалася, живим щитом нашої Вітчизни. Розповіді про них на цих сторінках особливо проникливі й щемливі.

До збірника ввійшли матеріали двох журналістів, яких уже немає серед нас. Військовий і політичний журналіст, підполковник запасу Дмитро Тимчук із перших днів окупації Криму та війни на Донбасі став координатором групи «Інформаційний спротив» і з дня в день у своїх оглядах, блогах, публікаціях у періодиці висвітлював ці події, викривав сепаратистські виступи, російську диверсійну діяльність в Україні. Випускник факультету журналістики Львівського університету імені Івана Франка Тарас Матвіїв починав свою професійну кар'єру на телебаченні, обирався депутатом Жидачівської районної ради на Львівщині. Але коли почалася війна, пішов добровольцем на фронт, не відклавши журналістське і письменницьке перо, про що свідчить добірка його творів, зокрема поезій. «Як сказати, щоб вас пройняв мій біль?» — звертається він в одному зі своїх віршів. Закінчивши військовий заклад, Тарас Матвіїв повернувся на передову офіцером. Загинув у Троїцькому на Луганщині. Посмертно йому надано звання Герой України.

Журналісти на війні. Незвично звучить для нас поєднання цих слів. Адже йдеться про війну не в якихось далеких країнах, а на рідній землі. Коли пробив час її захищати, сотні наших колег змінили свої мирні спеціалізації в журналістиці, ставши військовими кореспондентами,

а чимало з них змінили своє журналістське перо на зброю, про що, зокрема, свідчать і сторінки цього видання. У ньому, певна річ — всього невелика група з тих наших колег, які зробили цей професійний, громадянський, патріотичний вибір, адже щоденно в телевізійних і радіопрограмах, у повідомленнях інформангентств, публікаціях в інтернеті й на сторінках української періодики ми з вами натрапляємо на сотні імен наших колег, бачимо події на передовій їхніми очима, через їхні безпосередні сприйняття, об'єктиви їхніх теле- і фотокамер. Ця війна, на жаль, триває, протистояння в ній, як от у 2022 році, загострюється, безжалісний ворог перевів його у велике кровопролиття в центрі Європи. А тому триває і журналістський літопис цієї осоружної війни, про що, зокрема, свідчать і сторінки цієї колективної розповіді про неї.

Олег Наливайко
Лютий 2022 року

Анна Андрієвська

Анна Андрієвська — українська журналістка, медіаекспертка, авторка документальних книг про російську анексію Криму та її жертви.

Народилася в Криму. У 2014 році вимушена була виїхати з півострова через тиск із боку російських спецслужб і представників незаконного формування «кримська самооборона».

Живе у Києві. Авторка численних публікацій і журналістських розслідувань про порушення прав людини, життя Криму в російських реаліях, воєнні злочини Росії в Криму з 2014 року. Авторка двох документальних книг про російську анексію Криму та її жертв — «Люди „сірої зони,»» та «Книга свідчень: анатомія російської анексії Криму».

Переможниця III Національного конкурсу кращих журналістських розслідувань у сфері корупції в Україні в регіональних ЗМІ (2009) та Конкурсу журналістських матеріалів із протидії дезінформації в інформаційному просторі України, Вірменії та Грузії (2018).

КРИМ: МОЯ ЦІНА

Розповідати про себе непросто, коли йдеться про Крим. Важко зізнатися, що колись найрідніше місце в усьому Всесвіті перетворилося на твій найбільший тригер, джерело страхів та щоденної тривоги.

Непросто говорити, що у твоєму домі триває війна. Війна, яку багато хто не помічає, бо ж «не стріляють». Війна, яка забирає рідних людей, отруюючи їх пропагандою та перетворюючи на чужих. Війна, яка позбавляє такої простої, але необхідної речі, як можливість жити у своїй домівці, на своїй землі, поряд із рідними людьми. Війна, яка позбавляє сотні дітей батьків через політичні репресії російського режиму. Війна, яка стирає усе попереднє життя і не лишає шансів «відмотати назад». Війна, у якій є початок, але немає навіть уявної дати завершення. Війна, яка щодня ставить людей перед надскладним вибором: прийняття окупаційних умов або свобода та життя? Твоє життя або життя твоїх рідних?

Непростий вибір 2014 року постав і переді мною. Мені довелося обирати між правом на професію та життям на рідній землі.

Озброєні військові та важка техніка на вулицях Сімферополя, перевдягнені у камуфляж невідомі агресивні люди патрулюють усе навкруги, відловлюючи «ворогів» серед звичайних перехожих, російські триколори усюди. Такою була весна 2014 року в Криму. Здавалося, що і повітря було таке напружене, що от-от вибухне.

Усе навколо наче промовляло: війна прийшла, вона у твоєму домі!

З вулиць міст війна поступово проникала у домівки — рідні та знайомі масово ставали прихильниками Росії, у родинх багатьох кримчан усе частіше ставало неспокойно. Вже згодом багато кримчан-переселенців розповідали історії розколу у своїх родинх, до якого призвела російська інформаційна отрута, що потрапляла в кожную домівку з екранів телебачення. Багато родин не тільки в Криму тоді зруйнувалися і невідомо, чи зможуть вони колись відновитися знову.

Коли російський режим почав формувати «чорні списки» кримських журналістів, я відчувала себе живою мішенню. Роки моєї роботи над журналістськими розслідуваннями, викриття зловживань місцевих чиновників, які переходили на службу Росії, не лишали мені шансів на подальшу журналістську діяльність у Криму. Як і заяви самопроголошеного глави Криму Сергія Аксьонова про те, що «у Криму не повинні працювати ворожі ЗМІ».

Заборона в редакції, де я працювала, повідомляти читачам, що Крим окупувала російська армія, яка блокує українські військові частини, означало для мене тільки одне — негайне звільнення. Цензура, якої у моєму колективі раніше не було і бути не могло, раптом почала роз'їдати інформаційний простір, стрімко поширюючись на весь півострів. Більшість колективів погоджувались на нові «правила». Зберегти професію та право жити у себе вдома можна було тільки за умови визнання окупаційної влади та співпраці з нею. Та, як показала практика, навіть ті, хто намагалися швидко «перезуватися», опинялися в опалі окупаційного режиму.

До «табору ворожих» окупаційному режимові журналістів записали мене та багатьох моїх колег, які роками зберігали незалежність від влади та різні погляди на по-

дії у своїх матеріалах. Прослуховування мого телефону російськими спецслужбами навесні 2014 року, відверті залякування та погрози з боку бойовиків «кримської самооборони», усвідомлення того, що ФСБ розпочала полювання на незалежних журналістів — дуже переконливо «натякали», який вибір треба зробити. Телефонні дзвінки від колишніх колег із провокаційними запитаннями, не лишали сумнівів: їх теж використовують для збирання відомостей, потрібних російським спецслужбам. Тому можливостей для маневрів не залишилося.

Показові викрадення журналістів, які намагалися говорити світові правду про ситуацію у Криму, та проукраїнських активістів, які чинили спротив російському вторгненню навесні 2014 року, давали усвідомлення, що ти можеш бути наступною.

Зачищення півострова в лютому-березні 2014 року відбувалося за простим принципом: спершу прибирали всіх більш-менш публічних і активних людей, які виступали проти військового захоплення півострова або хоч якось асоціювалися з Україною; потім розправлялися з активістами, які чинили опір окупації, а також журналістами, які інформували світ про реальну ситуацію на півострові.

Метою показових розправ було, по-перше, заглушити тих, хто прагнув називати речі своїми іменами: вів хроніку захоплення кримських стратегічних об'єктів російською армією і роз'яснював, чому все це — саме захоплення, а не «захист», як запевняла російська пропаганда; а по-друге, залякати всіх, хто міг прийти їм на зміну.

Під час захоплення Криму російськими силами я не лише співпрацювала з українськими медіа, а й не приховувала у соцмережах, що не визнаю російську юрисдикцію над Кримом, за що отримувала погрози та потоки критики від тих, хто тоді вже встиг «перевзутися» для нової «влади».

Окрім «дружніх» дзвінків від колишніх колег, відвертих погроз представників «кримської самооборони» мені запам'яталася зустріч у квітні 2014 року, на яку мене покликав давній знайомий із лав кримському главку СБУ. Він наполегливо цікавився, де я працюю, які маю професійні плани на майбутнє, з ким спілкуюся. На моє запитання, де тепер працює він, відповів: збираюся влаштуватися у службу безпеки банку. Згодом я побачила його прізвище у переліку колишніх працівників СБУ, що зрадили присяги та перейшли на службу Росії. Перевірку щодо мене вели усіма можливими способами.

Охочих попрацювати на Росію у моєму оточенні виявилось немало. Колишні друзі, однокласники, однокурсники... Тепер вони або на службі в окупаційного режиму Криму, або на заробітках у Росії. І дуже мало тих, кого можна побачити на материковій частині України. Кожен зробив свій вибір, з яким кожному жити усе життя.

Зробивши свій вибір, я у травні 2014 року опинилася на київському вокзалі з однією валізою. Так завершилося моє кримське життя й розпочалася нова його сторінка.

* * *

Мільйони людей щодня виходять на вокзалах чужих міст у пошуках кращого життя, і у цьому, напевно, немає нічого особливого. Це має інший вигляд, коли причиною цього кроку є не бажання влаштувати краще життя, а зберегти безпеку життя, права на професію та власну гідність.

Так склалося, що більшість журналістів, які працювали в Криму до 2014 року, вирішили лишитися там. А згодом стали обличчями та голосами окупаційних медіаресурсів. Щодня вони допомагають окупаційному режиму зміцнюватися, переконують у його сталості та непохитності, а за разом приховують і виправдовують його злочини проти мешканців Криму.

Наслідком кримських подій 2014 року стало перетворення українського півострова на військову базу, територію, на які російські спецслужби відпрацьовують свої найзухваліші та найжорстокіші методи приборкання усіх незгодних, «сіру зону», де право сили переважає над усіма людськими правами. Понад два мільйони кримчан стали заручниками у власному домі, втратили можливість впливати на власну долю та позбулися будь-яких гарантій безпеки для себе та своїх рідних.

Ще живучи в Криму, я багато чула від місцевих, що вони хочуть повернення колишнього Радянського Союзу. Багато хто плакав надії на це, підтримуючи російське захоплення Криму 2014 року. Але якщо щось із радянського минулого і вдалося успішно втілити там, то це репресивну практику. Для переслідування людей у Росії десятиріччями розробляли цілий арсенал законодавчих пасток, за допомоги яких злочинцем можна оголосити будь-кого. Але якщо Росія проходила через «закручування гайок» двадцять років, то в Криму цю практику втілювали у пришвидшеному режимі — за два-три роки, ламаючи людські долі.

У радянській практиці «воронки» забирали людей із дому пізно ввечері, а в Криму тепер — рано-вранці. Один такий «чорний» ранок якимось настав і для моїх рідних.

Рано-вранці 15 травня 2015 року до квартири моїх батьків увірвалися озброєні силовики ФСБ. Вони вимагали віддати їм усі мої речі, включно з дитячими та родинними фотографіями. Залякували батька та матір, вимагали розповісти усе, що вони знають про мою журналістську діяльність і місце перебування. Двічі допитували у ФСБ мого батька, тиснули на нього, називаючи мене «зрадницею Криму» і дорікаючи, що погано виховував мене в дитинстві, якщо таке сталося.

Так з'ясувалося, що я фігурую у кримінальній справі, порушеній слідчим кримського главку ФСБ за статтею 280.1

Кримінального кодексу Росії (заклики до посягання на територіальну цілісність Росії), а моє ім'я внесено до списку терористів та екстремістів Росфінмоніторингу.

Цією статтею Кримінальний кодекс Росії поповнився напередодні окупації Криму. Вона унеможливує будь-яку публічну дискусію щодо кордонів Росії, зокрема й щодо приналежності окупованого Криму. Бо таку дискусію оголошено кримінальним злочином, який передбачає до п'яти років ув'язнення та присвоєння «звання» терориста й екстреміста.

Мене ця кримінальна стаття зачепила через мою публікацію у «Центрі журналістських розслідувань» про волонтерів батальйону «Крим» — неформального об'єднання кримчан, які 2014 року виїхали з Криму й захищали Україну у воєнному конфлікті з Росією на Донбасі. Причиною кримінального переслідування стало те, що у цій публікації Крим названо територією України, що російська влада активно заперечує з 2014 року. Згодом за цією самою статтею почали переслідувати й інших кримчан, зокрема мого колегу, журналіста Миколу Семену.

Цю публікацію я писала вже після переїзду до Києва для українського медіа. Про те, що Крим — це Україна, заявляють представники міжнародної спільноти, глави більшості країн світу, включно з Євросоюзом та США, які підтримують Україну, запроваджуючи санкції проти Росії через окупацію Криму. Проте Росія не переслідує нікого з них. Але показово робить це з тими, хто не захищений міжнародними імунітетами та до кого легше дотягнутися, зокрема, і через близьких, які живуть у Криму. Так я остаточно втратила можливість повернутися до рідного дому та спокій через своїх рідних, які лишаються там.

Більшість інших фігурантів справ за цією ж статтею 280.1 КК Росії так само втратили можливість повернутися додому, доки Крим перебуває під контролем російської

влади. Без права на апеляцію і без будь-яких означених термінів цієї вимушеної «депортації».

Ці кримінальні справи показали ціну, яку іноді доводиться платити за свою професію журналістам. Особливо, коли вони або їхні рідні стають заручниками на окупованій території. Вони платять власними свободою та життям.

За вісім років, що Крим перебуває в окупації, у в'язницях опинилися десятки громадянських журналістів, які намагалися показувати світові, що насправді відбувається в Криму з 2014 року. Які замінили собою тих, хто замість говорити правду про масштабні репресії, катування та політичні переслідування незгодних з окупаційним режимом на півострові, замовчують це, посміхаючись з екранів місцевого телебачення та повідомляючи в інших медіа новини, які потрібні окупаційному режимові.

Так у Криму створюють «криве дзеркало». Доки одні кримчани розповідають про «величну Росію» та її блага у вигляді начебто великих зарплат і пенсій, інших у цей час катують у ФСБ та кидають за ґрати через політичні погляди, релігійні переконання та будь-які прояви незгоди з політикою російського режиму. Цих два світи співіснують у межах одного півострова, не перетинаючись.

Та мало хто наважується публічно говорити про репресивну машину, яку розгорнула російська влада. Саме тому в публічному просторі можна побачити так багато «щасливих кримчан», які радіють життю в російських реліях, але так мало свідчень про нелюдські розправи над незгодними з російським режимом у Криму.

І це знову привід згадати про радянську реальність. Бо вона була дуже схожою. Допоки одним роздавали житло та високі посади у владі, інших оголошували ворогами народу й винищували мільйонами. Радянські ж медіа або мовчали про це, або допомагали очорняти політичних в'язнів на замовлення тодішньої влади.

Правду про ці злочини радянський режим намагався назавжди сховати за грифами секретності. Тому дізнатися про злочини того кривавого режиму змогли тільки нащадки репресованих через роки після розвалу Радянського Союзу.

Сьогодні в Криму ця практика повторюється. Силовики з ФСБ виявляють жорстокість і винахідливість у способах тортур над цивільними. Згідно зі свідченнями жертв, які побували у їхніх катівнях, жертв катувань довгий час тримають із мішком на голові, виламують руки, ставлять на розтяжки, роздягають і погрожують згвалтуванням, б'ють предметами, які трапляються під руку, застосовують електричний струм. Про такі катування заявили десятки кримчан. Їх катують і залякують, вимагаючи у жодному разі не розповідати про це нікому та «не знімати галасу». Так само залякують і їхніх родичів, щоб змусити їх припинити боротьбу за своїх рідних і не розголошувати фактів цих переслідувань.

Чому так? Очевидно! Бо тиша допомагає катам уникнути покарання, а їхнім жертвам — остаточно втратити шанси на захист.

Не допустити цього стає важливою місією не лише для правозахисників, а й насамперед журналістів. Це буває нелегко без доступу на окуповану територію. Але в часи стрімкого розвитку інформаційних і комунікаційних технологій, коли приховати щось стає дедалі складніше, це можливо. Зокрема, і завдяки мужнім і сміливим людям, які все ще борються за право жити на своїй землі у Криму.

Створити нову «залізну завісу» вже не так просто, як пів століття тому. Сьогодні суспільство має можливості почути й побачити правду. Правду, яка здатна рятувати життя. Адже документування злочинів російської влади та їхнє оприлюднення, зокрема, і на міжнародних майданчиках, іноді допомагають покращувати життя політв'язнів

у катівнях ФСБ. Бо згадування їхніх імен на міжнародних майданчиках створює проблеми російській владі на міжнародній арені.

Щоб не повторювати помилок минулого, важливо знати й розповідати повну версію історії про російську анексію Криму та її наслідки, хоч би скільки «правильних» підручників на цю тему не плодила Росія зі світлинами щасливих кримчан на фоні трикологів.

Важко згадувати події 2014 року, якщо вони болісно зачепили тебе. Але майбутнє може виявитися ще більш непростим. Досвід урегулювання міжнародних воєнних конфліктів говорить про те, що встановлення сталого миру неможливе без відновлення справедливості, яка, своєю чергою, неможлива без засудження винних і публічного виправдання невинних. Кримський конфлікт теж має шанси завершитися за таким сценарієм. Якщо це трапиться, колишнім друзям, сусідам, родичам, розділеним кримськими подіями 2014 року, ще доведеться подивитися у вічі одне одному. Або цей конфлікт перейде у «спадок» іншим поколінням.

Доки цього не сталося, важливо сформуванати правдиві архіви зі свідченнями й документами, що підтверджують злочини російської влади в Криму. Журналісти вже роблять цей внесок в історію україно-російської війни. Це навіть може бути новим сенсом професії.

Але за цю роботу доводиться платити занадто високу ціну. Моя ціна: обирати між професією та родиною. Хоч насправді вибору немає. Бо який би варіант не обрала, одного з них завжди бракуватиме.

ЗМІСТ

Вступне слово від видавництва	3
<i>Олег Наливайко</i>	
Передмова	5
<i>Анна Андрієвська</i>	
Крим: моя ціна	11
<i>Станіслав Асєєв</i>	
Тридцять один місяць у полоні	21
<i>Петро Андрусечко</i>	
Моє відродження в Україні триває	43
<i>Сергій Бровко</i>	
На війні ти — солдат, а в душі все одно — журналіст	53
<i>Роман Драпак</i>	
На інформаційному фронті.	66
<i>Ігор Зоц</i>	
З Донбасом, що не здався.	86
<i>Андрій Клименко</i>	
Від туристичного центра Чорного моря — до реальної загрози Європі та світу	104
<i>Олександр Клименко</i>	
«Ми захищаємо свою землю»	126
<i>Андрій Курков</i>	
Щоденник Майдану та війни	149
<i>Павло Куц</i>	
У газетних окопах	169
<i>Вадим Лубчак</i>	
Найдовша ніч	185

<i>Юрій Луканов</i>	
Війна від Майдану до Відня.	196
<i>Тарас Матвіїв</i>	
Занадто багато слів у цьому світі. Так мало вчинків.	218
<i>Олександр Монзолевський</i>	
У десантному батальйоні.	233
<i>Тетяна Наконечна</i>	
Бережимо імена загиблих воїнів.	246
<i>Віталій Панчишин</i>	
Бойовиків видно і без бінокля.	260
<i>Володимир Притула</i>	
27 лютого 2014 року. Хроніка тривожного ранку.	268
<i>Євгенія Подобна</i>	
Найскладніше на війні — повернутися з неї.	278
<i>Муміне Салієва</i>	
Ана, я зараз не кизим, а журналіст!.	291
<i>Олександр Свинаренко</i>	
«Що я тут роблю? Адже маю бути там»	298
<i>Микола Семена</i>	
Крим. Окупація.	307
<i>Володимир Скоростецький</i>	
Спокійно повчитися не вийшло.	347
<i>Анатолій Стельмах</i>	
Як ми показуємо війну.	358
<i>Дмитро Тимчук</i>	
На передньому краї.	374
<i>Олена Худякова</i>	
Позивний «Мауглі»	390
<i>Андрій Цаплієнко</i>	
Гарячі точки. В епіцентрі подій.	420
<i>Олександр Шульман</i>	
Танкові бої на злітній смузі.	437